

Avrupa Sol Literatüründe Erken Dönem Ulusal Sorun Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış

Tünay Aras, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
ORCID: 0000-0003-3837-5054

E-Posta: taras@gelisim.edu.tr, ttunayaras@gmail.com

Öz

Ulus devlet fikri 19. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmış ve çok uluslu imparatorlukların yerini almıştır. Bu süreçte birçok ulus kendi kaderini tayin ederken geç kapitalistleşen ve milliyetçilik ideolojisiyle geç tanışan milletler ulus devletlerini kuramamışlardır. Farklı ulusların egemenliği altındaki etnik gruplar kaderlerini tayin etmek için harekete geçtiklerinde ise ulusal sorunlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ulusal sorun meselesi ulus devletlerin ortaya çıkışından günümüze devam eden bir durumdur. Bu sorunlar bağlamında gerçekleşen ulusal mücadeleler birçok çatışmaya yol açarken, akademik tartışmalara da yansımıştır. Özellikle sol ideoloji, ulusal sorunlara nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda önemli tartışmalar yürüttü. Farklı bakış açılarıyla, bir taraftan sınıf mücadelesinin uzun vadede başarı sağlaması ve etnik çatışmaların sonlandırılması için ulusal mücadelelerin desteklenmesinin gerekliliği vurgulanırken, diğer taraftan ezilen ulusların mücadelesine verilecek desteğin bu toplumlarda milliyetçiliğin ve burjuvazinin güç kazanmasına yol açacağı savunuldu.

Öncelikle Marks ve Engels'in çalışmalarında rastladığımız, daha sonra Rosa Luxemburg ve Lenin başta olmak üzere birçok düşünür tarafından devam ettirilen ulusal sorun tartışmaları geniş bir literatüre sahiptir. Marks ulusal sorunu merkeze alan kapsamlı teorik bir tartışma sunmasa da yazdığı metin aralarında ve mektuplarında, Engels'in de katkılarıyla ulusal sorunu değerlendirmiştir. Ancak ulusal sorun konusu Marks'tan çok Marksistler ve diğer sol fraksiyonlar arasında önemli bir tartışma konusu oldu. Bu tartışmanın erken döneminde ön plana çıkan isimler ise Rosa Luxemburg ve Lenin'dir. Bu yüzden Marks ve Engels'in görüşleri analiz edildikten sonra Lenin ve Luxemburg'un ulusal soruna yaklaşımları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Avusturyalı Marksist Otto Bauer'in farklı bir bakış açısıyla ulusal sorunlara kültürel özerklik yönünden getirdiği çözüm önerisi üzerinde durulmuştur. Bu tartışmada çoğunlukla birincil kaynaklar referans alınırken, ilgili metinlerin çelişkili ve güçlü yanları karşılaştırmalı şekilde analiz edilerek erken dönem ulusal sorun tartışmalarının sol literatürde nasıl şekillendiği irdelenmiştir. Bu çalışmanın temel motivasyonu sınıf siyaseti ve kimlik siyaseti olarak ulusal hareketleri bir arada yürütmenin olanaklarını tarihsel tartışmalar bağlamında analiz etmektir. Bugün sol hareketler içerisinde hala devam eden bu tartışmanın nasıl bir revizyonla günümüz koşullarında devam ettirilebileceği çalışmanın sonuç bölümünde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marksizm, Ulusal Sorun, Kendi Kaderini Tayin Hakkı, Tarihsiz Halklar, Sınıf Siyaseti.

A Critical Overview of Early National Question Debates in the European Left Literature

Abstract

The idea of the nation-state gained prominence in the 19th century and gradually replaced multi-ethnic empires. During this process, many nations were able to determine their own fate, while those that industrialized later and encountered nationalism later on failed to establish their nation-states. National problems arose when ethnic groups under the rule of different nations took action to determine their fate. As a result, the issue of national problems has persisted from the emergence of nation-states to the present day. National struggles that occurred in this context have led to numerous conflicts and also sparked academic debates. Left-wing ideology, in particular, has played a central role in discussions about how national issues should be approached. There are differing viewpoints: on the one hand, it is argued that supporting national struggles is necessary to achieve long-term success in the class struggle and to end ethnic conflicts. On the other hand, critics claim that supporting the struggles of oppressed nations could lead to the rise of nationalism and strengthen the bourgeoisie within those societies. Debates on the national issue, which first appeared in the works of Marx and Engels, and later developed by thinkers such as Rosa Luxemburg and Lenin, have a vast body of literature. Although Marx did not present a comprehensive theoretical framework on the national question, he addressed it in his writings and correspondence, often in collaboration with Engels. Nevertheless, the national question became a significant topic of debate among Marxists and other leftist factions than it was for Marx himself. Rosa Luxemburg and Lenin stand out as key figures in this debate. This study provides a comparative evaluation of Lenin and Luxemburg's approaches to the national question, following an analysis of the views of Marx and Engels. In addition, Otto Bauer's proposal for cultural autonomy as a solution to the national question is discussed. The debate primarily draws on primary sources, and the conflicting and influential aspects of the relevant texts are analyzed to understand how early discussions on the national question shaped European left-wing literature. The primary motivation of this study is to explore the possibilities of combining class politics and identity politics in national movements within the context of historical debates. The conclusion addresses how this ongoing debate within leftist movements can be revised to remain relevant under contemporary conditions.

Keywords: Marxism, National Question, Right to Self-Determination, Historeless Peoples, Class Politics.

Giriş

Marksist teori bağlamında yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak sınıf mücadelesi ve sınıf mücadelesi dolayımında meydana gelen toplumsal meseleler üzerinde durulsa da toplumun eşitsizlik yaratan, sömürü ve tahakküme yol açan diğer aksak ve arızı yönlerine de odaklanmaktadır. Farklı analiz ve soyutlama düzeylerinde bizzat Marks tarafından yapılan çalışmalarda temel altyapı birimi olarak üretim ilişkilerinin yanı sıra temel üst yapı birimleri de inceleme alanına dahil edilmiştir. Burada önemli bir yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için şunu belirtmeliyiz ki; Marks yaptığı çalışmalarda üst yapı birimlerini dışlamaz. Marks'ın yaptığı asıl şey çalışmalarına bir öncelik sırası çizmektir. Bu sıralamada üretim, mübadele, emek, yabancılaşma gibi alt yapı birimini ilgilendiren konulara öncelik verilse de bu Marks'ın devlet, ulusal sorun¹, siyaset gibi üst yapıyı içeren konulara önem vermediği anlamına gelmez. Bunun aksine Marks'ın (2016) çalışmalarında alt yapı temel belirleyici olmakla birlikte üst yapıyla sürekli bir biçimde karşılıklı etkileşimde olan ve birbirlerini etkileyen, belirleyen iki alan niteliğindedir. Nihai kertede altyapının temel belirlenime sahip olması üst yapı tarafından etkilenmediği anlamına gelmez. Bir toplumun içerisinde bulunduğu maddi koşulların yanı sıra siyasal atmosferi, egemen blok içerisindeki fraksiyonlar arasındaki güç mücadeleleri ve bu güç mücadelesi bağlamında oluşan iktidar biçiminin proletarya üzerinde kurduğu tahakküm hem sınıf mücadelesinin seyrini hem de mücadelenin karakterini ciddi bir biçimde etkilemektedir. Çalışmalarına baktığımızda Marks'ın Fransız Üçlemesi olarak bilinen çalışma serisinde bu konuya detaylı bir biçimde eğildiğini görmekteyiz.² Özellikle *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i* Marks'ın hem devleti hem de egemen fraksiyonlar arasındaki güç mücadelesini analiz etmesi, bu bağlamda çarpıcı bir örnektir (Marks, 2016). Sınıf mücadelesi perspektifinden kopmadan farklı bir soyutlama düzleminde bu konuya eğilen Marks, görünenden yola çıkarak toplumsal bir olayın görünmeyen ana izlek ve nedenlerini ortaya koyması, Marksist teorinin sadece sınıfsal mücadele bağlamında çözümler üreten bir yapıya sahip olmadığını bunun yanı sıra etkileşim ve değişim içerisinde sürekli bir şekilde dönüşen toplumu anlama yöntemi olduğunu hatırlatmaktadır.

Sol ideolojinin düşünce dünyasını şekillendiren tarihsel materyalizm, en genel anlamıyla toplumun maddi temellerinin üretimi ve yeniden üretiminin tarihsel gelişmede belirleyici olduğu varsayımına dayanır. Bu belirlenim sol ideolojide üretilen bütün düşünce, tutum ve politikaları etkilemektedir. Aynı zamanda tarihi, sınıfların mücadelesinden ibaret gören bu belirlenim solun bütün pozisyon alışlarını sınıf mücadelesi dolayımında ele almaktadır.

Benzer biçimde solun ulusal soruna yaklaşımı da sınıf mücadelesiyle ilişkilidir. Marks'ın erken dönem çalışmalarından, günümüz materyalist yöntemle yapılan akademik çalışmalara kadar ulusal sorunla ilgili yapılan bütün çalışma ve tartışmalarda asıl mesele ulusal mücadeleleri desteklemenin sınıf mücadelesine kısa ve uzun vadede katkı sağlayıp sağlayamadığı olmuştur. Dolayısıyla ulusal sorun meselesiyle ilgili yapılan tartışmalara baktığımızda bu genel çerçeveyi düşünerek değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

Bu çalışma bağlamında Marks'ın sınıf mücadelesine odaklanarak ulusal sorun ve sömürülen halkların deneyimlerini görmezden geldiği ve hatta bu sömürü biçimini pre-kapitalist toplumların modernleşmesi bağlamında olumladığı yönündeki yaygın kanı tartışmaya açık bir konudur. Bu sebeple çalışmanın ilk kısmında Marks ve Engels'in ulusal sorun hakkındaki düşüncelerine değinilerek bu konuya verdikleri önem ve yükledikleri anlamı irdelemek yerinde olacaktır. Marks'ın ulusal soruna bakışının tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimi takip etmek ve Engels'in kurmuş olduğu perspektifi anlamlandırdığımızda ve daha sonraki süreçte yapılan tartışmaların eklektik veya karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmesini mümkün kılacaktır. Bu değerlendirmenin ardından Marksistler tarafından ulusal sorunun hangi parametreler üzerinden tartışıldığı ve erken dönem sol gelenek içerisinde ulusal sorun meselesine dair yapılan tartışmaların izlerini sürmek mümkündür. Özellikle Rosa Luxemburg ve Lenin'in ulusal sorun hakkındaki fikirlerini karşılaştırmalı bir şekilde tartışmak konuyu anlaşılabilir kılacaktır. Uluslararası düzlemde Marksist gelenek ve sol hareketlerin ulusal sorun konusundaki erken dönem tartışmaları genel hatlarıyla irdelendikten sonra bu tartışmalarda yer alan teorik çözümlerinin sorunlu yönleri üzerinde durularak temel çelişki ve yanlış tespitlere dikkat çekmek, eleştirel bir analiz için gereklidir. Tarihsel bağlam ve teorik tartışmalar bir arada işlenerek ulusal mücadelenin anti-emperyalist ve anti-sömürgeci bir bağlamda sınıf mücadelesi içerisinde desteklemenin ne ölçüde mümkün olduğu tartışılmıştır.

Yapılan bu tartışmanın temel amacı günümüzde hala devam eden ulusal hareketler için sol ideolojinin geliştirmiş olduğu erken dönem stratejileri eleştirel bir biçimde değerlendirerek, çalışmanın sonuç bölümünde günümüz koşullarında bu teorik tartışmaların ulusal sorun meselesine çözüm üretme potansiyellerini ortaya koymaktır. Marks ve Engels'in çalışmalarında rastladığımız ve daha sonra Rosa Luxemburg ve Lenin başta olmak üzere birçok düşünür tarafından devam ettirilen ulusal sorun tartışmaları günümüzde solun ulusal sorun stratejilerinde önemli bir referans noktası

olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bu düşünürlerin ulusal sorunu ele alış biçimlerinin güçlü ve zayıf taraflarını karşılaştırmalı bir biçimde ele almak, konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerin tasnifini kolaylaştıracağı gibi yeni perspektiflerin geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır. Bu düşünürlerin ulusal sorunla ilgili düşüncelerinin yarattığı dikotominin dışında, alternatif bir bakış olarak Otto Bauer'in ulusal soruna bakışı da analiz edilerek sunduğu çözüm imkanları ve zayıf yönleri ortaya konulmuştur. Bauer'in yaklaşımı içerden bir revizyon önermesi, farklı bir perspektif ve alternatif bir bakış açısı sunması sebebiyle önemlidir. Dolayısıyla çalışma literatürde var olan ulusal sorun tartışmasını karşılaştırmalı bir biçimde ele alarak erken dönem örneklerini incelemiş ve konuyla ilgili başlıca sorular üzerinde durmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın cevap aradığı sorular şu şekilde sıralanabilir: Sol ideolojinin ulusal hareketlere bakışının şekillenmesinin tarihsel öncülleri nelerdir? Bu öncüllerin zayıf ve güçlü tarafları karşılaştırmalı ve eleştirel bir bakış açısıyla incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar, solun ulusal sorun stratejilerine nasıl etki etmiştir? Gelişen yeni koşullara cevap vermek adına sol ideolojinin stratejisi hangi doğrultuda şekillenebilir?

Marks ve Engels'in Ulusal Soruna Bakışı

Bugünden baktığımızda *ulusların kendi kaderini tayin hakkı*³, kavramına yüklediğimiz anlam ulusal soruna bakış açımızı belirleyen temel noktadır. Bu kavramdan, bir ulusun çoğunlukta olduğu bir coğrafya üzerinde mutlak egemenliğini anlamak, modern kapitalist devlet olan ulus-devlet mantığıyla örtüşen bir durumdur. Ulus devletin içerisinde yer alan burjuva sınıfının çıkarlarına hizmet edecek olan bu yapılanmanın sınıfsal ayrımları konsolide ederek, kapitalist sistemin akışkanlığını sağlayacağı öngörülebilir. Ulusal burjuvazinin egemenliği altında kurulacak bu yapılanma, burjuva hukukuna, yaşam pratiklerine ve iktidarına meydan okuyacak herhangi bir muhalefeti baskılamaya çalışacağı için solda durarak ulusal sorun karşısında bir tavır geliştirmek oldukça güçtür (Alev, 1975).⁴

Özellikle ulusal sorunların ilk ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyıldan bu sorunlar için doğru pozisyon almak, sınıf mücadelesini sekteye uğratmadan ulusal sorunları ele almak derin bir tartışma konusu oldu. Sosyalistler ulusal mücadeleleri desteklemeli mi? Marks ve Engels'ten başlayarak günümüz sol literatüründe devam etmekte olan bu tartışmada özellikle Marks ve Engels'in konuya yaklaşımları farklı şekillerde yorumlanarak birçok perspektif ortaya konulmuştur. Kimileri –özellikle Hindistan üzerine mektuplarında– Marks'ın sömürgeciliği gelişmemiş toplumların gelişmesinin bir aracı olarak yorumladığını ve bu bağlamda ulusal sorunları destekleme

konusunda Marks'ı daha liberal bir perspektifle okurken (Eagleton vd., 1993: 46), kimileri ise ulusal sorundan ziyade sadece sınıf mücadelesine odaklanmaktadır (Luxemburg, 2010). Bu iki yorum da Marks'ın düşünce dünyasının çok uzağındadır. İlk yorum modernleşmeci liberal argümanlar dolayısıyla Marksist düşüncenin çarpıtılmış bir yanlış anlaşılmasından ibaret iken ikinci yorum ise Ortodoks Marksist perspektiften üretilmiş olması sebebiyle Marks'ın düşüncelerini oldukça dar bir alana hapsetmektedir.

Marks ve Engels için toplumsal mücadelenin ana ekseninin sınıf mücadelesi olduğu bilinen bir gerçektir. Ulusal sorunlarla ilgili aralarındaki yazışmalardan da anlaşılacağı üzere ulusal mücadeleler ise bu sınıfsal mücadeleye uzun ve kısa vadede katkı sağladığı ölçüde desteklenmeli ve bu konuda stratejik davranılmalıdır (Marks ve Engels, 1996: 12). Dolayısıyla Marks ve Engels'in ulusal sorunlar ile ilgili yorumlarına baktığımızda bu yorumları sınıf mücadelesinden azade düşünmek doğru olmayacaktır (Güler, 2001: 21). Marks geri kalmış toplumların sömürgeciliğini değerlendirdiğinde burada kapitalizmi ve emperyalist sömürüyü liberal bir perspektif ile olumlamaktan ziyade bu sömürü biçiminin geri kalmış toplumlarda sınıfsal yapıları belirginleştirerek uzun vadede sınıf mücadelesine yapacağı katkıya odaklanmaktadır (Marks ve Engels, 1996: 12). Buna rağmen Marks'ın "ulus" kavramını tanımlayarak ulusal sorun konusunda teorik bir açıklama yaptığını ve proletaryanın bu konuda benimseyeceği bir strateji ortaya koyduğunu söyleyemeyiz. Çalışmalarının bazı bölümlerinde ve yazdığı mektuplarda konuya değinen Marks'tan ziyade materyalizmle çelişkili bir biçimde, özcü ve idealist bir yaklaşımla da olsa Engels'in (1869, 2019) ulusal sorunla ilgili daha fazla çalışma yaptığı görülmektedir.

Marks'ın hayatı boyunca ulusal sorun konusunda tek bir düşünceye sahip olduğunu söylemek güçtür. Ulusal sorun 19. yüzyılda itibaren belirginleşmeye başlayan bir konu olduğu için Marks'ın konuyla ilgili birbiriyle çelişen ifadelerine rastlamak mümkündür. 1848 yılında yayınlanan ve erken dönem çalışmalarının içerisinde değerlendirilebilecek *Komünist Manifesto*'da Marks (2008: 293), bir taraftan proletaryanın enternasyonal karakterini vurgularken diğer taraftan da belirli bir ekonomizm bakışıyla uluslararası kapitalist sistemin gelişmesiyle ulusal yapıların ortadan kalkmaya başladığı konusunda iyimser bir tavır takınmaktadır. *Komünist Manifesto*'da (Marks ve Engels, 2014: 41), "Burjuvazi dünya pazarını sömürerek bütün ülkelerdeki üretim ve tüketime kozmopolit bir nitelik kazandırmıştır. Burjuvazi sanayinin üzerinde durduğu ulusal zemini ayaklarının altından çekip alarak gericiileri büyük bir yasa boğmuştur" demektedir. Benzer bir biçimde ileri kapitalist

ülkelerde modern sanayi emeği ve sermayenin modern boyunduruğunun proleterlerde ulusal karakterin zerresini dahi bırakmadığını vurgulamaktadır (Marks ve Engels, 2008: 31). Böylelikle bir taraftan burjuvaziye ilerici bir misyon atfetmekte ve diğer taraftan burjuvazinin bu devrimci karakterinin proletarya tarafından sürdürülerek ulusal yapıların tasfiye edilmesine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu yorumdan yola çıkarak, kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte ulusal sorunların ortadan kalkabileceği yargısına varılabilir. Fakat Marks bir taraftan bunu vurgularken diğer bir çalışmasında her ulusun burjuvazisinin hala farklı ulusal çıkarlara sahip olmayı sürdürdüğünü belirtmesi önemli bir çelişkiye yol açmaktadır (Marks, 2013: 64). Ayrıca proletaryanın her şeyden önce siyasal üstünlüğü kurması gerektiğine yapmış olduğu vurgu (Marks ve Engels, 2008: 40), “ulusal sınıf” yani ulusal burjuvazinin elindeki siyasal iktidarın ulusal proletarya tarafından devralınması anlamına gelir (Nimni, 1991: 41).⁵

Marks’ın ulusal sorunla ilgili geç dönem düşüncelerine baktığımızda ise bakış açısını değiştirdiğini görmekteyiz. 9 Nisan 1870’te Sigfried Meyer ve August Vogt’a gönderdiği mektupta İrlanda Sorunu ile ilgili görüşlerini belirtirken tam tersi bir argüman kullanmaktadır. Kapitalizmin küreselleşmesiyle ulusal sorunların sona ereceği yönündeki iyimserlik yerini enternasyonalin ulusal sorunlara destek yoluyla proleter devrimi çabuklaştırma inancına bırakır.

İngiltere, sermayenin metropolü, şimdide dek dünya pazarını yöneten güç, günümüzde işçi devrimi açısından en önemli ülkedir; dahası, bu devrimin maddi koşullarının belli bir olgunluk derecesine eriştiği tek ülkedir. Dolayısıyla, Uluslararası Emekçiler Demeği, her şeyden önce İngiltere’deki toplumsal devrimi çabuklaştırmayı amaçlar. Çabuklaştırmanın tek aracı da İrlanda’yı bağımsız yapmaktır. Öyleyse Enternasyonalin ödevi İngiltere ile İrlanda arasındaki çatışmayı her yerde öne çıkarmak ve her yerde, açıkça İrlanda’dan yana olmaktır. Londra’daki merkez konseyin özel görevi İngiliz işçi sınıfında, İrlanda’nın ulusal kurtuluşunun, onlar için soyut adalet ya da insancıl duygular sorunu olmadığı ama kendi toplumsal kurtuluşlarının ilk koşulu olduğu bilincini yaratmaktır. (Marks, 1996: 15)

Marks’ın ulusal sorun hakkındaki geç dönem düşüncelerini ortaya koyan bu ifadeler ulusal sorunun Marks tarafından “adalet ya da insancıl duygular meselesi” olarak değil, devrimsel süreçte pragmatik ve stratejik bir manivela olarak düşünüldüğünü gösterir (Marks ve Engels, 1996: 12). Marks İrlanda Sorunu ile ilgili yazdığı mektubun diğer bölümlerinde burjuvazinin ulusal düşmanlıkları körüklediğine vurgu yapmaktadır. Marks kapitalist güçler arasındaki pazar mücadelesinin çatışmaya yol açtığını belirterek,

bir ulusun diğ er uluslar tarafından sömürülmesinin işçi sınıfları arasında düşmanlık yarattığını ve egemen sınıfın yarattığı şovenizmin ideolojik bir araca dönüşerek burjuvazinin proleter sınıf üzerindeki egemenliğinin sürdürülmesine sebep olduğunu belirtmektedir (Marks ve Engels, 1996: 12). Farklı ulusların proleter sınıflarını karşı karşıya getiren ve düşmanlaştıran bu durumu gören Marks (2019), enternasyonal buna karşı mücadele etmeye çağırarak geç dönem çalışmalarında politik bir strateji ortaya koymaktadır. Bu stratejinin daha sonraki süreçte Lenin'in ulusal sorunlara bakışının temellerini oluşturduğunu görmekteyiz.

Polonya sorunu hakkında da benzer bir strateji izleyen Marks, Polonya ulusal mücadelesine verdiği desteği, demokratik bir tutumla hareket etmekten ziyade, söz konusu dönemde – işçi sınıfına yaptığı baskılardan dolayı – Avrupa'da gericiliğin kalesi olarak görülen Çarlık Rusya'sına karşı verdiği mücadeleye dayandırmaktadır (Löwy, 1977: 66). Marks Polonya meselesinde stratejiyi yine devrimi çabuklaştırma perspektifiyle kurmuş olsa da meseleye bakışı önemli bir tartışma konusu ortaya çıkarmıştır. Polonya Çarlık gericiliğiyle mücadele ederken kendi kaderini henüz tayin edememiş olan bazı Slav halkları ise –örneğin Çekler– Çarlık rejimine önemli bir askeri güç sağlamaktaydı. Bu durumda söz konusu halkların bağımsızlık mücadelelerine destek verilip verilmeyeceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu soruya Marks'tan ziyade Engels'in cevap vermeye çalıştığını görmekteyiz.

Engels, hem İrlanda hem de Polonya sorunu konusunda Marks'ın ortaya koyduğu stratejiyi benimsese de, ulusal mücadelelere destek konusunda hangi uluslara destek verilip verilmeyeceği yönünde bir ayrıma gitmesi hem kendisinin hem de takipçilerinin ulusal mücadeleler konusunda eleştiriye açık düşünceler ortaya koymasına yol açmıştır. Engels, ulusal sorun hakkındaki fikirlerini kavramlaştırırken “Tarihsiz Halklar” kavramını kullanmıştır. 1848 devrimlerinin başarısızlığa uğramasının sebeplerinden yola çıkarak, Slav halklarının çoğunun karşı-devrim hareketi içerisinde yer aldığını belirterek ulusal kalıntılar olarak gördüğü bu halkların hiçbir zaman ilerici ve devrimci hareketler içerisinde bulunamayacağına vurgu yaparak, ulusların kaderini tayin hakkının ancak tarihin inisiyatifini üstlenen ve özünde devrimci nitelikler taşıyan – Almanlar, Macarlar, Polonyalılar – halklara tanınabileceğini ifade etmiştir. Engels diyalektik materyalizmin ruhuna aykırı bir biçimde yaptığı bu değerlendirmede oldukça özcü argümanlar kullanmıştır. Konuyla ilgili düşüncelerine kısmen de olsa baktığımızda şu ifadeleri görmekteyiz:

(...) Bir tarafta, devrimin tarafında, Almanlar, Polonyalılar ve Macarlar; diğer tarafta, karşı devrimin tarafında diğerleri, yani Polonyalılar hariç tüm Slavlar, ayrıca Transilvanya'nın Rumenleri ve Saksonları vardı. (...) Avusturya'nın bugüne kadarki tüm tarihi bunun bir kanıtıdır ve 1848 yılı bunu doğrulamıştır. Avusturya'nın tüm ulusları ve milliyetleri arasında, tarihe aktif olarak müdahale etmiş ve hala bağımsız yaşam yeteneğine sahip olan yalnızca üç ilerleme taşıyıcısı vardır: Almanlar, Polonyalılar ve Macarlar. Bu nedenle (bu uluslar) artık devrimcidirler. Diğer tüm büyük ve küçük ulusların ve halkların başlıca görevi, evrensel devrimci fırtınada yok olmaktır. (Engels, 2019: 230)

Yukarıdaki alıntıya ve söz konusu metnin devamına baktığımızda Engels (2019: 230), Alman ve Macar uluslarını uygarlığın, ilericiliğin ve devrimlerin temsilcileri olarak övüyor ve bölgedeki tüm halklarını aktif ve pasif, yönetenler ve yönetilenler, ilerici ve gerici olarak ayırıyor. Birinci gruptaki devletlerin tarihlerinin gereği olarak devrimci rolü üstlenerek aslında tarihin inisiyatifi üstlendiklerine vurgu yapar. İkinci grup, "tarihsiz halklar" olarak etiketlenir; bu halklar pasif, yönetilen ve karşı-devrimci nitelikler taşır. Engels'in yaptığı bu değerlendirme her şeyden önce bizzat benimsediği materyalist tarih anlayışıyla çelişkili bir durumdur. Materyalist olmanın ötesinde tarihin idealist bir yorumu olan bu değerlendirmenin Marksizm içinde de bir yeri yoktur. Engels'in Hegel idealizminden yola çıkarak yaptığı bu değerlendirmeyi kendisi de ifade etmektedir. "Tarihsel" ve "tarihsel olmayan" halklar kavramı Hegel tarafından ortaya atılan kavramlardır. Engels ise bunu referans göstererek: "Hegel'in dediği gibi, tarihin akışı içinde acımasızca ezilen bir ulusun bu kalıntıları, bu ulusal artık, her zaman karşı-devrimin fanatik temsilcisidir ve tamamen yok edilene veya tüm varlığıyla ulussuzlaştırılana kadar öyle kalır" ifadelerini kullanmıştır (Engels, 2019: 232). Engels'in tarihsiz halklar olarak gördüğü devletsiz ulusların 19. yüzyılda karşı-devrim bloğu içerisinde yer alması yaygın bir durumdu. Fakat bunun sebebi Engels'in belirttiği gibi bu ulusların gerici karakterinden değil, dönemin toplumsal, ekonomik ve politik koşullarından ileri gelmekteydi (Rosdolsky, 1986: 126).

Engels'in bu çelişkiyi anlayacak entelektüel derinliğe sahip olduğunu düşünecek olursak uluslar arasında böylesine bir ayırım çizmesinin temel nedeni neydi? Bunun sebebi 1848-49 devrimlerinde belirginleşen toplumsal çelişiklerdi. Bu devrim ilk olarak ancak Alman burjuvazisini ve onun müttefiki olan Macar ve Polonya soylularını iktidara getirebilirdi. Bunun önündeki en büyük engel ise Engels'in tarihsiz haklar olarak gördüğü uluslardı. Sol için devrimin önündeki bu nesnel engeli ve uzlaşmaz çelişkiyi aşmanın bir

yolu bulunamadığı için, Alman burjuvazisine, Macar ve Polonya soylularının hegemonyasına başkaldıran halkları devrimin “doğal düşmanları” ilan etmekten başka çare kalmıyordu. Bu durumda, sosyal sınıf yerine ulusa göre yapılan bu ayırım tarihten ve bu ulusların doğasından türetilmiş oluyordu (Rosdolsky, 1986: 131). Böylelikle materyalist tarih anlayışını benimseyen devrimci sol, geleneksel ve idealist Hegelci doktrinine geri dönerek tarihsel mitolojiye başvurup, devrimin önündeki asıl nesnel koşul ve zorlukları görünmezlik pelerininin arkasına iterek hatalı bir sosyolojik okumanın ortaya çıkmasına yol açtı.

Engels’in 1849 yılında “The Magyar Struggle” adlı yazısında ulusal sorunla ilgili dile getirdiği bu düşünceleri daha sonraki süreçte de değişmedi. 1866 yılında Polonya sorunu üzerine yazdığı üç bölümlük yazısında da ulusal sorun hakkındaki bu çelişkili tutumunda ısrar etmekteydi. Ulusal birlik ve bağımsızlık konusunda Avrupa’nın büyük tarihi uluslarıyla, Çarların ve İmparatorların maşası olan ve ulus olma bilinç ve yeteneklerine sahip olmayan milletleri karşıt iki kategori olarak değerlendirmekteydi (Engels, 1866). Yalnızca öldükten sonra “Tarihte Zorun Rolü” adıyla yayınlanan tamamlanmamış elyazmalarının ulusal sorunla ilgili bölümünde uluslararası barışın sağlanması için bütün ulusal sürtüşmelerin giderilerek “her halkın bağımsız ve kendi evinin efendisi” olması gerektiğine vurgu yapar (Engels, 2016: 58).

Marks Sonrası Sol Gelenek İçerisinde Ulusal Sorun Tartışması

Özellikle Marks’ın ulusal sorun konusunda teorik bir açıklama yapmaması ve net bir strateji ortaya koymaması sol entelektüel ve praksisler arasında ulusal soruna karşı farklı düşünce ve tartışmaların önünü açmıştır. Rosa Luxemburg, Anton Pannekoek, Josef Strasser ve 1917’de Lenin’in ulusal sorun yaklaşımını benimseyene kadar Lev Troçki radikal sol akımın temsilcileri olarak ulusal ayrılıkçılığa karşı durmuşlardır. Karl Renner ve Otto Bauer gibi Avusturya Marksistleri ise ulusal sorunu kültürel özerklik bağlamında ele alarak çözüm önerileri sunmaya çalıştılar. Renner ve Bauer’in ulusal soruna dair çözüm önerilerini diğer sol düşünürlerden ayıran temel nokta her iki düşünürün de çok uluslu Avusturya İmparatorluğu’nun dağılmasını önleyecek bir biçim de bu soruna çözüm önerileri sunmalarıydı. Avusturya Marksistleri ulusal sorunları reddetmemekle birlikte içerden bir revizyon önermekteydiler (Bauer vd., 1992).⁶ Özellikle Otto Bauer ortaya koyduğu çözümünde, sosyal demokrat bir çizgide ulusal sorunların işçi sınıfı arasında çözüm yoluna sokulabileceğini belirterek (Bauer, 2000: 443), ancak işçi sınıfı bu sorunlara kesin çözümünü kapitalist emperyalizmden değil, proleter

sosyalizmden beklediğini vurgulamaktaydı (Bauer vd, 2000: 404). Bauer yaptığı bu değerlendirme sosyalist toplum içerisinde zemini olan ulusal sorunların üstesinden gelme olanaklarını değerlendirir. Bu argümanları dolayısıyla aşağıda tartışıldığı gibi eleştiri almış olmasına rağmen, önerdiği çözümün uzun vadede ilerlemeci tarihsel materyalizm ile çelişmediği için tutarlılık göstermektedir.

Marks'ın ulusal sorun hakkındaki geç dönem fikirlerini benimseyerek daha teorik çerçevede bir çözüm sunan ve ulusal sorun konusunda sol ideoloji içerisinde tutarlı argümanlar ortaya koyan Lenin ise ulusal hareketlerin desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Lenin'in bu düşüncesi radikal sol tarafından ciddi bir eleştiriye tabi tutulurken önemli bir tartışmaya yol açtı. Özellikle Rosa Luxemburg bu eleştirilerin başını çekmekteydi. Bu sebeple çalışmanın devamında radikal solun temsilcisi olarak Rosa Luxemburg'un ve ulusların kaderlerini belirleme hakkını savunan Lenin'in konu hakkındaki düşünceleri irdelenecektir.

Otto Bauer'in Ulusal Sorunu Kültürel Alanda Çözme Çabası

Otto Bauer ortak bir yazgısı ve karakteri olan ve bir arada yaşayan insan topluluğu olarak gördüğü ulusu etnik bir tanımlamadan ziyade kültürel bir düzeyde tanımlamıştır (Bauer vd., 1992: 96) Uluslar arasındaki farklar kültürel düzeyde tanımlandığında sorun politik olmaktan ziyade kültürel bir probleme dönüşmektedir. Dolayısıyla Bauer aynı toprak parçası üzerinde yaşayan farklı ulusal gruplara kültürel düzeyde özerklik tanındığında sorunun çözüleceğini varsaymıştır. Bauer ilkel toplumlarda her ulusun kendine özgü bazı özellikleri bulunduğunu düşünse de uluslar arasında asıl ayrımın kapitalist üretim biçimi içerisinde geliştiğini belirterek üniter devlet yapısının ortaya çıkışı ile kapitalist üretim modeli arasında bir eşzamanlılık ortaya koymaktadır (Bauer vd., 1992: 97). Dolayısıyla milliyetçilik ve ulus devlet fikrinin kapitalizme içkin olduğunu belirterek sol düşüncenin bu konudaki savlarını desteklemektedir. Ancak diğer sol düşünürlerden farklı olarak kültürel düzeyde tanımladığı ulusal farklılıkların kapitalizm sonrası sosyalist toplum içerisinde de belirginleşerek devam edeceğini savunarak onlardan farklılaşmaktadır.

Bauer'in en temel hedefi teritoryal bir özerklik olmadan ulusal sorunlara bir çözüm üretmektir. Buradaki tek motivasyonu Avusturya İmparatorluğu'nun parçalanmasını engellemek değildir. Bauer aynı zamanda bir toprak parçası üzerinde çoğunlukta olan bir grubun ulusal devletini inşa etme hakkına sahip olması durumunda azınlıkların çoğunluğun yönetimi ve insafına

birakılacağını belirtmektedir (Bauer, 2000: 270). Diğer taraftan kültürel alanda bütün gruplara otonominin tanınması eşit hak ve hürriyetler temelinde demokratik bir toplumun inşa edilmesine zemin hazırlayacağı düşüncesini benimsemektedir. Bauer hiçbir kimliğin asimilasyona uğramadan kendi değerlerini toplumsal alanda yaşayacağı bu formasyonun gelecekte kurulacak sosyalist toplumda proletaryanın barış içerisinde yaşaması için de elzem görmektedir. Her yurttaşın kendi ulusal kültürünü kamusal alanda anayasal bir güvence altında pratik edebileceği bir toplum tasavvurunda bulunmaktadır (Bauer, 2000: 271). Teritoryal bir özerklik olmasa dahi eğitim kurumlarından dini kurumlara, idari birimlerden kültürel yapılara kadar birçok alanın ulusal değerler bağlamında düzenlenmesi yurttaşların hak taleplerine cevap vereceği gibi ulusal sorunları çözerek toplumsal çatışma ve ayrışma taleplerinin önüne geçebileceği varsayılmaktadır. Ancak bu bakış açısı solda sert bir biçimde eleştirilmekteydi. Lenin, “Kültürde ulusal özerklik” sloganının, işçileri, ulusların kültürel birlik gibi boş bir hayalle aldattığını; aslında bu “kültürün”, toprak sahiplerinin ve burjuvanın kültürü olduğunu vurgulamaktaydı. Bu sebeple ulusal kültüre, burjuva ulusalcılığının izlerini taşıdığı için karşı olduklarını ve “tepeden tırnağa demokratik ve sosyalist proletaryanın enternasyonalist kültüründen” yana olduklarını belirtmekteydi (Lenin, 1993: 77).

Bauer’ın ulusal sorunla ilgili bu düşünceleri başta Lenin olmak üzere birçok sol düşünür tarafından eleştirilse de erken dönem Avrupa sol literatürde oldukça farklı bir perspektif ortaya koymaktadır (Lenin, 2010: 21). Özellikle sınıf mücadelesinin gerilediği ve ulus devlet modelinin konsolide olduğu bu dönemde ulusal taleplerle mücadele veren etnik gruplara bir alternatif sunma potansiyeline sahiptir. Belirgin sınıfsal bir çerçevesi olmamasına rağmen makro ekonomik düzeyde bir bütünlük ve farklı kültürel kimliklerden oluşan kozmopolit bir toplum modeli sunması tamamen ulus devlet modeline bir alternatif gibi görünmese de üniter devlet modelinin tekçi perspektifine meydan okumaktadır. Tek bir devlet çatısı altında farklı kimliklerin temsil edilmesine sunduğu olanak ve kültürel düzeyde kamusal alanda görünür olmasına sağladığı olanaklar dolayısıyla görece daha demokratik bir toplumun oluşmasına olanak tanımaktadır. Ancak burjuva tüketim kültürünün yaratmış olduğu tekçi modelin hızla yayıldığı bir dönemde kamusal alanda var olan kültürel temsilin ne ölçüde işlevsel olabileceği soru işaretidir.

Radikal Sol'un Temsilcisi olarak Rosa Luxembur'un Ulusal Sorunlara Yaklaşımı

Ulusal ayrılıkçı düşüncenin karşısında yer alan en önemli isim olan Rosa Luxemburg, ulusal hareketlerin sınıf mücadelesini baltaladığı inancındaydı. Luxemburg bunun için 1893 yılında Polonya'nın yeniden kurulması amacıyla kurulan Polonya Sosyalist Partisi'ne (PPS) karşı Polonya Sosyal Demokrat Partisi'ni (SDKP) kurdu (Luxemburg, 2010: 12). Polonya ve Rus proletaryasının beraber hareket etmesi gerektiğini düşünerek Polonya'nın bağımsızlığına karşı çıkan Luxemburg ileride kurulacak olan demokratik Rusya cumhuriyeti içinde toprak özerkliği için mücadele edilmesi gerektiği inancındaydı. 1896 yılında Londra Enternasyonal kongresinde Polonya meselesiyle ilgili Enternasyonalin tavrını sert bir biçimde eleştiren Luxemburg, kongreye sunulacak olan Polonya'nın yeniden kurulması karar tasarısının sınıf mücadelesini zayıflatarak, milliyetçi hezeyanlara ve burjuva çıkarlarına hizmet ettiğini düşünüyordu. Kongreye sunulan tasarıda yer alan şu ibarelere dikkat çekmekteydi;

Bir ulusun başka bir ulusun boyunduruğu altına alınması yalnızca kapitalistlerin ve despotların çıkarlarına hizmet edebilirken, ezen ve ezilen ulusların çalışan halkları için aynı ölçüde tehlikeler barındırırken, içerdeki kuvvetini ve dışardaki önemini Polonya'nın boyunduruk altına alınıp paylaşılmasına borçlu olan Rus çarlığı uluslararası işçi hareketinin gelişmesine sürekli bir tehdit oluştururken, Kongre şu kararı alır: Polonya'nın bağımsızlığı gerek Polonya proletaryası, gerekse bütün olarak uluslararası işçi hareketi açısından yerine getirilmesi zorunlu bir politik istemdir. (Luxemburg, 2010: 48-49)

Luxemburg bu ibarelerden yola çıkarak tasarıda yer alan, 'ilhakın proletarya çıkarlarına zarar vermesi ve Polonya'nın bağımsızlığının Çarlık rejiminin proleter mücadele üzerinde yarattığı baskıların azalması anlamını taşıdığı' önermelerinin yanlış bir analiz olduğunu vurgulamaktaydı. Rus Çarlığının kuvvetini, Polonya'yı boyunduruk altına almakla değil, bizzat Rusya içindeki toplumsal ilişkilerden aldığını belirterek, ulusal sorundan ziyade sınıfsal mücadelelere dikkat çekmekteydi (Luxemburg, 2010: 49). Tasarıda ilhakların kaldırılarak savaflara son vermesiyle proletaryanın, kapitalizmi ortadan kaldırmadan kapitalizmin içerisinde bir revizyonla oyalanarak iyimser bir tavır takındığını belirten Luxemburg, somut tarihsel koşulların eleştirisi yapılmadan sorunların çözümüne hiçbir katkıda bulunulmayacağı inancındadır (Luxemburg, 2010: 53). Programın amacının milliyetçi bir Polonya partisinde birleştirerek Polonyalı proletaryayı Alman, Avusturyalı ve Rus yoldaşlarından ayırmak olduğunu belirterek,

milliyetçi tutumun enternasyonal çatısı altına gizliden içeri alındığını ve enternasyonal proletaryaya bu yolla milliyetçilik pompalandığını iddia etmektedir (Luxemburg, 2010: 55). Programın kabul edilmesiyle milliyetçi örgütlenmelerin ve ulusal savaşların önünün açılacağını, “proletaryanın bütünlüklü politik savaşımı yerine, bir dizi verimsiz ulusal savaşlar içinde proletaryanın dağılışı fiilen hayata geçirilmiş” olacağını belirtir (Luxemburg, 2010: 56). Sınıf mücadelesini baltaladığı ve milliyetçiliğin gelişimine zemin hazırladığı gerekçesiyle ulusal mücadelelere karşı tavır alan Luxemburg, “anti-milliyetçi perspektiften bakıldığında, yurtseverlikle, Polonya soyluluğunun eski isyan sloganlarının nostaljik duygularının birleşmesi, sosyalist bayrağa ve sınıf savaşımına ihanet” olarak değerlendirir (Luxemburg, 2010: 68). Polonya’nın ulusal bağımsızlığının bölgedeki feodal soyluların ve küçük burjuvazinin bir özlemi olduğunu düşünen Luxemburg, sanayinin gelişmesiyle birlikte ekonomik geleceği Rus ekonomisine bağlı olan Polonya burjuvazisinin de tarihsel çıkarları Rus proletaryası ile örtüşen Polonya proletaryasının da milliyetçi olamayacağını belirtir (Löwy, 1977: 69).

Rosa Luxemburg’un ulusal sorun konusunda tartışma yaratan metinlerinden biri ise “Ulusal Sorun ve Özerklik” adlı gazete yazılarıdır. Luxemburg’un bu yazı dizisi Engels’in “tarihsiz halklar” tezinin izdüşümü niteliğindedir. Luxemburg bu yazı dizisinde ulusların özerklik hakkına sahip olma koşullarına eğilir. Bir toplumun özerklik kazanabilmesinin belli başlı nesnel koşullar gerektirdiğini düşünür. Bu bağlamda kültürel ortamın oluşumuna dikkat çekerek burjuva kültürünün olgunlaştığı bölgelerde özerkliğin nesnel koşullarının oluştuğunu söyler. Polonya’nın ulusal bağımsızlığına ket vurmuş olmasına rağmen kapitalizmin modern ulusal kültürü yaratarak Polonya’da özerkliğin gerçekleşmesinin nesnel koşullarını hazırladığını belirtir (Luxemburg, 2010: 239). Dolayısıyla Luxemburg’un bahsettiği kültür bir sınıf kültürü olarak burjuva kültürüdür. Bir ulusun belli bir toprak parçası üzerinde nüfus çoğunluğuna sahip olmasının ulusal özerklik için yeterli olmadığını belirten Luxemburg, Litvanya, Beyaz Rusya ve Ukrayna’nın kırsal nüfusa ve onun tutucu var oluş biçimlerine dayandığını, şehir yapılanmasının ve burjuva kültürünün bu toplumlarda yeterince gelişmediğini vurgular (Luxemburg, 2010: 243). Dolayısıyla bu ulusların geleneksel köylü kültürünü devam ettirmeleri sebebiyle çağdaş politik toplumsal yaşamda etkin rol oynayamayacağı için yerel özerklik şartlarını karşılamadığını belirtir (Luxemburg, 2010: 247). Kısacası Luxemburg bu yazı serisinde “ ... yerel özerklik, yalnızca, milliyetlerin kendi burjuva gelişimine, şehir yaşamına, aydınlara, kendi edebi ve bilimsel yaşamına sahip olduğu yerlerde olanaklıdır” der. Luxemburg’un burada yaptığı ayırım Engels’in “tarihsiz halklar” teziyle örtüşür (Luxemburg, 2010: 248).

Rosa Luxemburg'un 1918'de hapishanede yazdığı ve ölümünden sonra yayımlanmış notlardan oluşan *Rus Devrimi* kitapçığının "ulusal sorun" ile ilgili bölümünde ise özellikle Lenin tarafından savunulan "ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı" nı sert bir biçimde eleştirmektedir (Luxemburg, 2009a). Bu yazısında başta Lenin olmak üzere Bolşevikler tarafından ortaya konulan bu politikanın oportünist bir tavır olduğunu belirterek, bu politikanın hem burjuva karşı-devrimci hareketlere alan tanıdığını hem de proleter devrimin yayılmasını engelleyerek dünya devrimini önünü tıkayacağını ön görmektedir (Luxemburg, 2009: 37-45). Bu politikanın daha proleter devrime güç veren bölgelerde milliyetçi reflexleri keskinleştireceğini düşünen Luxemburg'a göre, "burjuva sınıflar açısından ulusal özgürlüğün tamamen sınıf egemenliğine bağımlı tutulduğunu, Bolşevikler büyük acılarla ve devrimin zarar görmesi pahasına öğreneceklerdi" (Luxemburg, 2010: 272).

Ulusal sorunla ilgili yukarıda değerlendirdiğimiz yazılarının önemli bir kısmından anlaşılacağı üzere Rosa Luxemburg ulusal mücadelelerin proleter mücadeleyi parçalayarak ve toplumsal devrimin yönünü burjuva unsurlarının istediği şekilde yanlış bir istikamete yönlendirdiğini düşünmekteydi. Luxemburg bütün hayatı boyunca verdiği mücadele ve Birinci Dünya Savaşı döneminde II. Enternasyonal'in ruhuna uygun biçimde ortaya koyduğu ideolojik tutarlılıkla sınıf mücadelesi için oldukça önemli bir figürdür. Fakat ulusal sorun için ortaya koyduğu fikirler tıpkı Engels'te olduğu gibi tartışmaya açıktır.

Luxemburg'un çalışmalarına baktığımızda özellikle Polonya sorunu hakkındaki yaklaşımının ekonomik determinist bir karakter taşıdığını görmekteyiz. Bu çalışmalarında Rus sanayisine bağlı olan Polonya'nın hem burjuva unsurlarının ekonomik çıkarları hem de proletaryanın birliği dolayısıyla Polonya bağımsızlığının ütopyik bir durum olduğunu düşünmekteydi. Bunu tarihin bir zorunluluğu olarak görmesi Luxemburg'u kaderci bir çizgiye taşıyarak diyalektik materyalist düşünce biçiminden uzaklaşmasına yol açmıştır. Benzer şekilde daha sonraki yazılarında ulusu kültürel bir olgu olarak görmesi de tartışmaya açıktır. Hem radikal solun materyalist perspektifi doğrultusunda proleter devrimi önceleyen tezlerini ulusal sorunun önünde tutup, hem de idealist bir biçimde ulusları kültürel düzeyde sınıflandırmak çelişkili bir durum yaratmaktadır. Nesnel koşullar göz önüne alınmadan, ekonomik ve politik durum düşünülmeden yapılan bu kültürel ayırım Engels'in "tarihsiz halklar" teorisinden pek de farklı değildir. Sınıf mücadelesini baltaladığı gerekçesiyle ulusal bağımsızlığa karşı çıkararak

ulusal baskıları görmezden gelmesi bir ulusun başka bir ulus tarafından tahakküm altına alınma ve sömürme biçimi olan emperyalist müdahaleleri doğru bir biçimde okuyamadığı anlamına gelir. Luxemburg ulusal kurtuluş hareketlerinin küçük burjuva karakterini doğru bir biçimde ortaya koysa da emperyalist ve sömürgeci müdahalelere karşı taşıdığı devrimci niteliğini kavrayamamıştır. Ulus devlet olgusu burjuva toplumuna ait bir siyasal örgütlenme biçimi olsa da ulusal kurtuluş hareketleri sadece küçük burjuvazi ve kapitalist öncesi unsurlar tarafından desteklenen ütopyacı tepkisel hareketler olmanın ötesinde proletaryanın, köylülerin ve bütün ezilen halk yığınlarının desteğine mazhar olduğunu yeterince çözümleyememiştir (Löwy, 1977: 71). Luxemburg'un ulusal meseleler hakkındaki bu tartışmalı tespit ve çözümlerinin en büyük sebebi ise sosyalizmi sadece işçi hareketi olarak görme eğiliminden kaynaklanmaktaydı (Löwy, 1977: 71).

Lenin'in Ulusların Kaderini Belirleme Hakkı Savunusu

Lenin proletarya enternasyonalizmi konusunda radikal sol içerisinde yer alan Luxemburg, Troçki (1917'ye kadar)⁷ ve Pannekoek ile aynı fikirde olsa da onlardan farklı olarak ulusların kendi kaderini belirleme hakkı ile enternasyonalizm arasında bir ilişki kurar. Çünkü Lenin'e göre "... sosyalizm, zorunlu olarak, tam demokrasiyi gerçekleştirmek, yani sadece ulusların tam hak eşitliğini realize etmek değil, aynı zamanda ezilen ulusların kendi kaderini tayin hakkını, yani özgür politik ayrılma hakkını da gerçekleştirmek zorundadır" (Lenin, 1998a: 296). Diğer uluslarla kendi ilişkilerini özgür birleşme zemininde inşa edemeyen ulusların politik bir ayrılma gerçekleştiremediği için sosyalist devrime ihanet etme potansiyeli taşıdığını vurgular. Lenin'in ulusların kendi kaderini tayin hakkı kavramına yüklediği anlam politik anlamda bir bağımsızlık hakkına tekabül ederek, ezilen ulusun ezen ulustan politik olarak ayrılma özgürlüğüdür (Lenin, 1998a: 299). Bu ayrılma talebinin kesinlikle parçalanma ve küçük devletler kurma talebi anlamına gelmediğini belirterek sadece ulusal boyunduruğa karşı benimsenen tutarlı bir mücadele biçimi olduğunu ifade eder. Farklı ulusların proletaryası arasında barışın ulusal sorunların çözülmesi yoluyla sağlanacağını düşünen Lenin, Marks'ın İrlanda Sorunu ile ilgili tutumuna dikkat çekerek bu tutumun sosyalist devrimin sağlam zeminler üzerine kurulması için gerekli bir politika olduğunu belirtmektedir (Lenin, 1998a: 306).

Lenin'in ulusal sorun hakkında yazdığı bu kısa yazılarına baktığımızda iki önemli noktada devrimci bir inanca sahip olduğunu görüyoruz. Birincisi, kendi ulus devletini kuran milletlerin özgür iradeleriyle bir araya gelerek

sosyalizm çatısı altında kaynaşmış bir toplum kurabileceklerini düşünür. İkincisi ise ulusların kendi kaderini tayin hakkının ulusal düşmanlıkları bitirerek bütün toplumların proletaryasını burjuvaziye karşı uluslararası mücadelede birleştireceği inancındadır. Ulusal sorunu bu biçimde ele alış ise demokratik ulusal mücadele ile sosyalist devrim arasında diyalektik bir ilişki kurduğunu ve ulusal sorunu milliyetçiliğe mahal vermeden sınıf mücadelesiyle ilişkilendirdiğini gösterir. Lenin bu tespitleri yaparken ulusal mücadele ve sınıf mücadelesinin komünist enternasyonalin çatısı altında birlikte hareket etme stratejisini şöyle ifade etmektedir;

... Komünist Enternasyonal'in ulusal soruna ve sömürge sorununa ilişkin tüm siyaseti, bütün ulusların ve bütün ülkelerin proleterlerinin ve emekçi yığınlarının, toprak sahipleri ile burjuvazi devirmeyi amaçlayan ortak devrimci bir savaşım için karşılıklı yakınlaştırılmalarından yola çıkmalıdır. Çünkü yalnızca böyle bir yakınlaşma, kapitalizm üzerinde zaferi sağlar, bu olmadan, ulusal baskının ve hak eşitsizliğinin ortadan kaldırılması olanaksızdır. (Lenin, 1990a: 350)⁸

Lenin burada sadece ulusların kendi kaderini tayin hakkına odaklanmaz. Ezilen uluslar ile emeği sömürülen proletaryanın birlikte burjuvazi ve toprak sahiplerine karşı ortak bir mücadele stratejisi geliştirmesine odaklanır. Luxemburg ve diğer radikal sosyalistlerin aksine ulusal mücadelenin sınıf mücadelesini baltalamaktan ziyade doğru bir strateji ile orta ve uzun vadede sosyalist devrime katkı yapacağını belirtir. Luxemburg'un 'ayırılma hakkını desteklemekle, ezilen ulusların burjuva milliyetçiliğini destekliyorsunuz' eleştirisine karşı çıkararak şu ifadeleri kullanmıştır:

Ezilen bir ulusun burjuvazisi, ezen burjuvaziye karşı savaştığı ölçüde, biz de bu ölçüde her zaman ve her durumda, herkesten daha kararlı olarak bu savaştan yanayız, çünkü biz, zulmün en amansız ve en tutarlı düşmanlarıyız. Ezilen bir ulusun burjuvazisi, kendi burjuva milliyetçiliğini savunduğu ölçüde, biz ona karşıyız. Ezen ulusun ayrıcalıklarına ve zulmüne karşı mücadele ve ezilen ulusun kendisi için ayrıcalıklar sağlama yolunda çabalarına asla müsamaha yok.

Eğer kendi kaderini tayin hakkı parolasını ileri sürmez ve ajitasyonumuzda propagandasını yapmazsak, o zaman ezen ulusun yalnızca burjuvazisinin değil, ama feodallerinin ve despotizminin de oyununa gelmiş oluruz. (Lenin, 1990b: 557-561)

Lenin aynı zamanda Engels'in "tarihsiz halklar" tezinin aksine her ulusun yaşam koşulları demokratik ve sosyalist bir ideolojiyi üreten emekçi ve sömürülen bir kitleye sahip olduğunu belirterek bütün uluslarda demokratik

ve sosyalist kültür unsurlarının bulunduğunu söyler. Diğer bir eleştirisini ise Sosyalist devrim dururken, ulusların kendi kaderini tayin hakkına neden gerek duyuyoruz? diyen Buharin'e yönelten Lenin reel politik ortamın ne kadar farkında olduğunu ortaya koyar. Buharin'in arzularını gerçeklik sandığını belirterek, "ilgili ulusun ortaçağdan burjuva demokrasisine, burjuva demokrasinden proleter demokrasisine giden yolda hangi aşamada durduğu hesaba katılmalıdır" der (Lenin, 1990b: 135-139). Bu ifadelerden anladığımız Lenin'in sürekli devrim bağlamında sosyalist devrimin koşullarını olgunlaştıracak şekilde ulusal sorunlara destek verdiğidir. Çünkü Lenin özellikle sömürge ve yarı-sömürge toplumlarda gerçekleştirilecek sosyalist devrimde 'ulusal momentin tayin edici bir öneme' sahip olduğunu belirtir. Lenin'in ulusal sorun konusunda ortaya koyduğu fikirlerine baktığımızda en göze çarpan tarafı sorunun politik yönünü tutarlı bir şekilde kavrayarak stratejisini belirlemiş olmasıdır. Ulusal sorun konusunda diğer Marksistler sorunun ekonomik, psikolojik ve kültürel boyutuna odaklanırken Lenin sorunun politik demokrasiyle ilgili olduğunu düşünerek, ezilen ulusun politik olarak ezen ulustan ayrılıp bağımsızlığını kazanma hakkı olarak ele alır (Löwy, 1977: 79). Burada Lenin'in temel amacı ulusların kendi kaderinin tanınması amacıyla demokrasi ve proletaryanın enternasyonalist birliğini sağlamaktır (Löwy, 1977: 80). Yani ulusal mücadeleyi milliyetçiliğe ödün vermeden demokratik mücadele ve proleter mücadeleye katkı sağlayacak şekilde yönlendirmektir. Burada Lenin'in demokratik mücadele ile proletarya devrimini eşdeğer gördüğünü söyleyemeyiz. Nihai kerte de proletarya devrimini önceleyen Lenin için demokratik eşitlik mücadelesi farklı ulusların proletaryası arasındaki çatışmayı bitirerek sürekli devrim tezini mümkün kılacağı için önemlidir. Yani Lenin'in savunduğu ulusların kendi kaderini tayin hakkı sınıf mücadelesinin ilerletilmesi için benimsenen bir stratejiydi. Lenin bu stratejik davranma fikrini ise özellikle İrlanda Sorunu bağlamında ulusal soruna karşı son dönem düşüncelerini belirten Marks'tan ilham alarak teorize etmiştir.

Sonuç

Sol içerisindeki ulusal sorun tartışması bugün hala güncelliğini korumaktadır. Sol hareketlerin stratejik olarak ulusal mücadeleleri destekleyip desteklemeyeceği tartışması farklı perspektiflerle değerlendirilmektedir. Radikal sol akımlar dışında solun genel olarak ulusal mücadelelere destek verdiğini görmekteyiz. Sol bu desteğin teorik stratejisinde genellikle, Marks'ın İrlanda Sorunu ile ilgili geç dönem düşüncelerinde karşılaştığımız (Marks, 2019) ve daha sonra Lenin tarafından geliştirilen çizgiyi takip ederek "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" nı desteklemektedir. Engels'in "tarihsiz

halklar” olarak sınıflandırdığı halkların zaman içerisinde ulusal bağımsızlık mücadelelerinin de etkisiyle sol hareketlerin içerisinde konumlanması ve Luxemburg’un sadece işçi sınıfı mücadelesi bağlamında değerlendirdiği proleter mücadelenin farklı toplumsal mağdur kesimlerle birlikte mücadele etmesi, her iki düşünürün de ulusal soruna karşı benimsedikleri stratejiyi büyük ölçüde işlevsiz bırakmıştır. Ancak, Luxemburg’un ulusal mücadelelerin milliyetçi ve burjuva karakterine yaptığı eleştiri oldukça önemlidir.

Günümüz toplumsal hareketleri içerisinde önemli bir yer tutan ulusal hareketlere karşı solun benimseyeceği strateji egemen politik ideolojiyle mücadelede önemli bir momenttir. Dolayısıyla sol hareketin ulusal mücadelelere kayıtsız kalması ve bu hareketlerle dirsek temasına geçmemesi mümkün değildir. Sömürülen ve ezilen toplumsal kesimlerin ortak bir hatta mücadelesini sağlamak için hem Marks hem de Lenin tarafından vurgulandığı gibi solun ulusal mücadelelere desteği stratejik olmuştur.

“Egemen politik kamusal alanı (...) toplumsal mücadelelerin, sistemin (...) yeniden üretimini sağlayacak biçimde denetlendiği, karmaşık yapılar ve araçlar içeren bir alan olarak” tanımlayan Oskar Negt ve Alexander Kluge’nin de belirttiği gibi egemen politik kamusal alanı dönüştürmek ve karşıt kamusal alanı genişletmek için bütün mağdur kamusal aktörler gibi ezilen ve sömürülen ulusların mücadelesi de işçi sınıfı mücadelesine güç kazandıracak biçimde ele alınmalıdır (Özbek, 2004: 182). Ulusların işçi sınıfları arasında nefret ve düşmanlıklara izin vermemek ve yanlış bilinçlenmenin önüne geçmek için Lenin’in teorize ettiği ulusların kaderini tayin hakkını desteklemek makul bir tercih olabilir. Ancak günümüz toplumsal dinamiklerinin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı koşullarından oldukça farklı olduğunu düşündüğümüzde ulusal soruna yaklaşımda revize edilmiş bir stratejiye ihtiyaç duyulabilir.

Özellikle 1980 sonrası dönemde sınıf temelli toplumsal mücadelelerin gerilemesi ve kimlik siyasetinin yükselişi ulusal soruna yaklaşımda yeni bir stratejiyi gerekli kılmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin en önemli bileşenlerinden biri olan ulusal hareketlerin yeni bir paradigmanın inşasında oldukça kritik bir yer tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kapitalist devlet modeli olan ulus devlet modeline bir alternatif inşa edilmek amacıyla mücadele edildiğinde, sınıf hareketinin oldukça güç kaybettiği bir dönemde ezilen ulusların sahip olduğu toplumsal destek doğru bir stratejiyle yönlendirildiğinde sınıf mücadelesinin toplumsal zeminini yaratma potansiyeli olduğunu görebiliriz. Yeni toplumsal hareketler

içerisinde en mobilize karaktere sahip kimlik hareketlerinin başında gelen ulusal hareketler ulus devlet modelinin dayattığı tekçi ve homojen yaşam tahayyülüne karşı çok renkli, çok kimlikli ve anti kapitalist bir perspektife sahip olduğu ölçüde sol hareketle dirsek temasını koruma ve ortak mücadele alanını genişletme imkanı sunmaktadır. Ancak, bu ulusal hareketler solda konumlanarak mücadele etmeleri durumunda ulus devlet modeline bir alternatif sunabileceklerdir.

Günümüz koşullarında ulusal sorunların yanı sıra küreselleşme, iklim değişikliği ve gelir dağılımı eşitsizliğine yol açan sebepler dolayısıyla yaşanan göç dalgaları ulus devlet modelinin içerisine girdiği krizi derinleştirerek alternatif bir paradigma inşasını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla burada hem solun hem de sol içerisinde yer alan ulusal hareketlerin ulus devlet modelinden ziyade daha kozmopolit bir karaktere sahip yeni bir strateji ortaya koymaları gereklidir. Bu yeni strateji geçmişteki teorik ve pratik deneyimlerden yola çıkarak oluşturulmalıdır. Farklı kimliklerin bir arada, eşit hak ve koşullara sahip olduğu yeni bir paradigmanın inşası üç farklı biçimde gerçekleştirilme imkanına sahiptir. Bunlardan birincisi sol ideolojinin uzun süredir beklediği küresel bir devrim durumunun gerçekleşmesidir. İkinci ihtimal ütöpik olmasına karşılık; makro ekonomik düzeyde çeşitli reformlar aracılığıyla bir dönüşümün temellerinin yaratılmasıyla mülkiyet ve üretim ilişkilerinde değişimin tepeden sağlanması olabilir. Ancak günümüz ulusal sorunlarının kısa ve orta vadede çözümü ve yeni bir paradigmaya olan ihtiyaç ne ütöpik bir durumun gerçekleşmesi ne de gelecekte olması belirsiz küresel bir devrimin çözüm stratejisi olarak benimsenebileceği bir konumdur. Mevcut koşullar altında üçüncü bir yol ise kamusal alanda ortak bir cephe oluşturularak parçalanan sınıf siyasetinin yeniden oluşturulmasıyla mümkün olabilir. Kimlik siyasetini de içinde barındıran bu cephenin en önemli bileşenlerinden biri olma potansiyeline sahip ulusal hareketler 19. yüzyılda ortaya çıkan ve günümüz ihtiyaçlarına çözüm üretmeyen ulus devlet modelinin ötesinde demokratik toplumun inşası için harekete geçmelidir. Demokratik toplumun kamusal alanda inşasıyla beraber eşit yurttaşlık temelinde üretilen çözümler ulusal taleplere cevap vererek yıllardır sömürülen ve ezilen bütün kimliklerin temsil edilmesine olanak sağladığı ölçüde ulusal sorunların çözümünü de beraberinde getirecektir. Bu yönüyle bakıldığında Lenin'in ulusal sorunla ilgili stratejisi, Negt ve Kluge'nin alternatif kamusalılıkların kolektif mücadelesi aracılığıyla inşa edilen karşıt kamusal alan perspektifiyle desteklendiğinde bir çözüm stratejisi ortaya çıkabilir (Negt ve Kluge, 2018).⁹ Sınıf siyasetinden kopmadan alternatif kamusalılıklar dolayımında proleter kamusal alanın

inşası öncelikle kültürel hegemonyanın dönüşümünü ve daha sonra karşı kamusal alanın genişlemesine bağlı olarak burjuva iktidarına gösterilen rızanın sorgulanmasını beraberinde getirecektir. Kültürel hegemonyasını kaybeden ve rızası sorgulanan burjuva iktidarının varlığını sonlandıracak son bir hamle ise politik bir devrim olabilir. Bu sürecin ana taşıyıcılarından biri olabilecek ulusal mücadele hareketleri sol hareketlerle stratejik bir mücadele alanı oluşturduğu takdirde büyük bir potansiyele sahiptir. Sınıf hareketinin küresel düzeyde momentini kaybettiği bir düzlemde kamusal alanda inşa edilecek bir mücadele stratejisinin yeni toplumsal hareketleri içerme ve bir arada hareket etme durumu ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınabilir.

Sonnotlar

1- Ulusal sorun, tarihsel olarak belirli bir ulusun, başka bir ulusun egemenliği altına girmesi ya da sömürülmesi durumunda ortaya çıkan bir meseledir. Bu sorun, özellikle emperyalizm ve kapitalizm gibi büyük toplumsal ve ekonomik yapılarla bağlantılıdır. Ulusal sorunları tarihsel bağlamda incelediğimizde, farklı dönemlerde ulusların bağımsızlıklarını elde etme, özgürlüklerini savunma ve kendi kaderlerini tayin etme hakkı için verdikleri mücadeleler öne çıkmaktadır. Fransız Devrimi'yle birlikte milliyetçilik ve ulus-devlet fikrinin yaygınlık kazanması küresel ölçekte etki yaratırken kapitalizmin gelişimine bağlı olarak ulusal yapılar da süreç içerisinde imparatorlukların yerini almıştır. Bu süreçte bağımsızlığını kazanamayan görece daha azınlık gruplar zaman içerisinde milliyetçilik ve ulusçuluk fikirlerinin de etkisiyle egemenliği altında buldukları baskın veya sömürgeci uluslara isyan ederek ulusal mücadelelerini başlatmışlardır. Bu süreçler bütün dinamikleriyle literatürde ulusal sorun olarak değerlendirilmektedir.

2- Karl Marks'ın Fransız Üçlemesi olarak bilinen çalışma serisi, Fransa'daki sınıf mücadelelerini, toplumsal yapıyı ve Fransa'nın politik atmosferini incelediği üç temel eserden oluşmaktadır. Fransa'da 1848 Devrimlerinden sonra yaşanan gelişmelerin çözümlendiği "Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850" ve "Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i" çalışmalarından sonra, 1871 Paris Komünü deneyiminden yola çıkarak yaptığı değerlendirmeleri içeren "Fransa'da İç Savaş" başlıklı çalışması bu serinin son kitabıdır. Bu çalışma serisinde Marks çoğunlukla bir siyaset bilimci, yer yer bir sosyolog ve kimi zaman da bir gazeteci kimliğiyle sosyal, siyasal ve ekonomik olayları farklı soyutlama düzeylerinde ele alarak incelemektedir. İlgili çalışma serisi için kaynakçaya bakınız.

3- Kökü ulus devlet modelinin ilk ortaya çıkmaya başladığı 18. yüzyıla kadar uzatılabilen "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" kavramının ilk kez nerede kullanıldığına dair akademik tartışmalar bulunsa da modern anlamda ilk kullanımının 20. yüzyılın başlarına denk geldiğini söylemek mümkün. Kavram ilk olarak ulusçuluk hareketlerinin hız kazandığı ve Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında

V. I. Lenin tarafından dile getirilmiştir (Lenin, 1979). Bütün halkların eşitliği ve işçi sınıfının devrime giden süreçte barış içerisinde kol kola mücadele etmesi adına bütün ulusların kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olması gerektiğini düşünen Lenin bu doğrultuda politik bir pozisyon almış ve sol cepheye bir strateji çizmek için mücadele etmiştir. Lenin'in solda durarak benimsediği bu politik tutum bir taraftan uzun vadede sınıf mücadelesini güçlendirme perspektifine sahipken diğer taraftan ise yayılmacı devletlerin, parçalanan çok uluslu imparatorlukların çatısı altında bulunan görece azınlık gurupları emperyalist emellerle sömürgeleştirmelerinin önüne geçmektir.

Öte yanda I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarında ABD güç kazanarak küresel bir aktör haline gelmiş ve kapitalist bloğun hamisi konumuna gelmiştir. Bu pozisyonunu devam ettirmek ve liberal dünyanın sınırlarını geliştirmek için harekete geçen ABD kapitalist sistemin üst yapı birimi olarak gördüğü ulus devlet modelinin yaygınlık kazanmasından yana tavır takınmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonrasında bu bağlamda harekete geçen ABD Başkanı Woodrow Wilson Lenin'in daha önce kullandığı "Ulusların kendi kaderini tayin etmesi" terimi sıklıkla kullanmıştır. Ancak yaygınlıkla bilindiğinin aksine bu terim Wilson'un 14 Maddelik bildirgesinde yer alan ilkelerin hiçbirinde yer almamıştır.

4- 1920 yılında Bakü'de düzenlenen Birinci Doğu Halkları kurultayında üzerinde en çok durulan mesele ulusal sorunların desteklenip, desteklenmeyeceği konusu oldu. Türkiye tarihi açısından Sovyetlerin Milli Mücadeleye destek verip vermeme kararı da bu kurultayda ortaya konulmuştur. Kurultayda dönemin önemli Bolşevik liderlerinden biri olan Zinovyev yaptığı değerlendirmede ulusal sorunlara destek vermenin sosyalist açıdan ne derece zor bir durum olduğunu belirterek, burjuva iktidarlarının uzun vadede sosyalist küresel devrim için desteklendiğini belirtmiştir (Alev, 1975: 49). Koral Yayınları tarafından Ali Alev ismiyle derlenen Birinci Doğu Halkları Kurultayı tutanakları için kaynakçaya bakınız.

5- Ephraim Nimni rafaından 1989 yılında "Marx, Engels and the National Question" başlığıyla Science&Society dergisinin 53(3) sayısının 297-326 sayfa aralığında yayınlanan bu çalışma 1991'de "Marx, Engels ve Ulusal Sorun" başlığıyla Türkçeye çevrilerek Dünya Solu Çeviri Dergisi'nin 7. sayı 34-56 sayfa aralığında yayınlanmıştır.

6- Avusturya Marksizminin önemli isimlerinden Otto Bauer, Max Adler, Rudolf Hilferding ve Karl Renner'in çalışmalarının derlendiği "Avusturya Marksizmi" adlı çalışma Tom Bottomore ve Patrick Goode tarafından derlenerek, 1978 yılında Clarendon Press, Oxford'da basıldı. İlgili çalışmanın Türkçe basımı ise 1990 yılında Kavram Yayınları'ndan Celal A. Kanat'ın çevirisiyle yayınlandı. Çalışmanın 91-122 sayfa aralığında Otto Bauer ve Karl Renner'in ulusal sorunla ilgili çalışmaları yer almaktadır.

7- Troçki Ekim Devrimi'nden sonra Ulusal Sorun konusundaki radikal sol fikirlerini revize ederek Lenin'in çizgisine yaklaşmıştır. Bütünlüklü olarak bakıldığında fikirleri Luxemburg ve Lenin'in fikirlerini eklektik bir biçimdir. Bir taraftan küçük burjuva milliyetçiliğine karşı ciddi bir teyakkuz halindeyken diğer taraftan ise emperyalist cepheye karşı ulusal hareketleri desteklemekten yana tavır almaktadır. Bu tutumunu "Ulusal Sorun Üzerine Perspektifler" adıyla Marksist Tutum tarafından yayınlanan ve Troçki'nin ulusal sorun hakkında kaleme aldığı yazılarının derlendiği çalışmada baktığımızda anlaşılabilir. İlgili çalışma için kaynakçaya bakınız.

8- Lenin'in Tüm Eserler ciltlerinden alınan yazılar, İnter yayınları tarafından derlenen Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu adlı derlemeden alınmıştır. Bu kitap, 1935'te SSCB'ndeki Yabancı İşçiler Yayınevi Kooperatifi tarafından yayınlanan orijinal Almanca baskının Batı Almanya, Kiel, Ratfront Verlag tarafından yapılan tıpkı basımından Türkçeye çevrilmiştir. Çeviren: İsmail Yarkin. İlgili çalışma için kaynakçaya bakınız.

9- Oskar Negt ve Alewander Kluge "Kamusallık ve Tecrübe: Burjuva ve Proleter Kamusallığın Analizine Doğru" adlı eserlerinde, Habermas'ın "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" eserinde tarihselleştirdiği burjuva kamusal alanını eleştirerek proleter kamusal alanın izlerini belirginleştirmektedir. Habermas'ın yegane kamusal alan olarak gördüğü burjuva kamusal alanının dışında alternatif ve karşıt kamusal alanların varlığına vurgu yapan yazarlar bu alanın sunduğu imkanları tarihsel bağlamı içerisinde ele almışlardır. Habermas her ne kadar bu alanın burjuva kamusallığının dolayımında ortaya çıkan bir alan olduğunu vurgulasa da, Negt ve Kluge'in üzerinde durduğu proleter kamusallığı çöken burjuva kamusallığı karşısında yer alan ve yükselmekte olan endüstriyel ticari kamusal alanla mücadele ederek sınıf mücadelesinin temel taşıyıcısı olma imkanı sunan zemin olarak ele almaktadır. Kluge ve Negt'nin bu alanın inşasında vurgu yaptıkları en önemli kavram ise toplumsal mücadelelerin tarihsel süreçte bizlere sağladığı "tecrübe"dir. Geçmişten aldığımız bu tecrübe geleceğin demokratik toplumunu inşa etmek için kullanıldığında alternatif kamusal alanları ortak bir potada birleştirerek bir mücadele hattı çizme olanağı sunduğu vurgulanmıştır. İlgili kaynaklar için kaynakçaya bakınız.

Kaynakça

Alev A (1975). Bakü 1920: Birinci Doğu Halkları Kurultayı. İstanbul: Koral Yayınları.

Bauer O (2000). *The Question of Nationalities and Social Democracy*. Ed. Eprahim Nimni, Trans: Joseph O'Donnell, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bauer O, vd. (1992). *Avusturya Marksizmi*. Der: Tom Bottomore, Çev: Celal A. Kanat, İstanbul: Kavram Yayınları.

Engels F (2016). *Tarihte Zorun Rolü: Bismarck'ın Kan ve Zulüm Politikası Üzerine Bir Çalışma*. y.y: Eriş Yayınları.

Engels F (2019). *The Magyar Struggle*, Ed. David Fernbach, Marx The Political Writings, y.y, Verso Books.

Engels F (1869). What have the working classes to do with Poland?, *The Commonwealth*, Nos. 159. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1866/03/24.htm>. Son erişim tarihi, 22.12.2023.

Güler A (2001). *Yolları Birleştirmek: Sosyalist Devrim ve Ulusal Sorun*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Habermas J (2002). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*. Çev. T Bora ve M Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları.

Kluge A ve Negt O (2018). *Kamusalılık ve Tecrübe*. Çev. M Atala, İstanbul: Nota Bene Yayınları.

Lenin V İ (1979). *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı*. Çev. M İ Erdost, İstanbul: Sol Yayınları.

Lenin V İ (1990a). *Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu*. Çev. İ Yarkin, y.y. yay. y.

Lenin V İ (1990b). *Tüm Eserler cilt XVII*. y.y. yay. y.,

Lenin V İ (1993). *Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları*. Çev. Y Fincancı, Ankara: Sol Yayınları.

Lenin V İ (1998a). *Ulusal ve Sömürgesel Ulusal Sorun Üzerine*. Çev. S Kaya, İ Yarkin, S Kaya, İstanbul: İnter Yayınları.

Lenin V İ (1998b). *Tüm Eserler cilt XXIV*. y.y. yay. y.

Lenin V İ (2010). *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*. Çev. M İ Erdost, Ankara: Sol Yayınları.

Löwy M (1977). *Marksistler ve Ulusal Sorun*. Birikim Dergisi, 23, 65-83.

Luxemburg R (2010). *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı ve Özerklik*. y.y. Belge Yayınları: 623 (Siyasi Düşünce Klasikleri Dizisi).

Luxemburg R (2009). *Rus Devrimi*. Çev. C Örnek, İstanbul: Yazılıma Yayınevi.

Marx K ve Engels F (1996). *Seçme Yazışmalar 2 (1870-1895)*. Ankara: Sol Yayınları.

Marx K ve Engels F (2008). *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*. Çev. N Satlıgan, Ş Alpagut, T Ağaoğlu, İstanbul: Yordam Kitap.

Marx K ve Engels F (2013). *Alman ideolojisi*. Çev. O Geridönmez T Ok, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Marx K ve Engels F (2014). *Komünist Manifesto*. Çev. N Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap.

- Marx K (1870). İrlanda Sorunu Hakkında Marx'tan Mektup. <https://www.altust.org/2019/03/irlanda-sorunu-hakkinda-marxtan-mektup/>. Son erişim tarihi, 05.01.2023.
- Marx K (2005). *Fransa'da İç Savaş*. Çev. K Somer, İstanbul: Sol Yayınları.
- Marx K (2016). *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*. Çev. E Özalp, İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx K (2019). *Marx to Mayer and Vogt*, İçinde: D Fernbach (der), Karl Marx: The Political Writings, y.y. Verso Books.
- Marx K (2022). *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850*. Çev. E Özalp, İstanbul: Yordam Kitap.
- Nimni E (1991) *Marx, Engels ve Ulusal Sorun*. Dünya Solu, Çeviri Dergisi,7, 34-56.
- Özbek M (2004). *Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık*. İçinde: M Özbek (der), Kamusal Alan, İstanbul: Hil Yayın.
- Rosdolsky R (1986). Engels and the "Nonhistoric" Peoples the National Question in the Revolution of 1848. Glasgow: Critique Books.
- T. Eagleton, F. Jameson, E. W. Said (1993). *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*. Çev.Ş S Kaya, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Troçki L (1995) Ulusal Sorun Üzerine Perspektifler. *Marksist Tutum*. https://marksist.net/sites/mtw7/files/pdf_zip_docs/ulusal.pdf. Son erişim tarihi, 06.08.2024.